

Міністерство освіти і науки України

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ЩЕРБАШИН ЯКІВ СЕРГІЙОВИЧ

УДК:796.032–057.874:37.017

**ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ
ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент **Єрмолова Валентина Михайлівна**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, доцент кафедри історії спортивного та олімпійського руху

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання і спорту, доцент **Томенко Олександр Анатолійович**, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури;

кандидат педагогічних наук, професор **Градусов Володимир Олексійович**, Харківська державна академія фізичної культури, завідувач кафедри олімпійського і професійного спорту

Захист відбудеться 27 листопада 2014 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 у Національному університеті фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розіслано «25» жовтня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. На етапі корінних перетворень в Україні, що торкнулись соціально-економічної, політичної, культурної, освітньої й інших сфер громадського життя, постала необхідність не тільки гуманізації відносин в оновленому суспільстві, але й вирішення проблеми морально-духовного становлення підростаючого покоління. В системі освіти особлива увага фахівців звернена до пошуку і розробки нових ефективних навчально-виховних технологій і педагогічних систем, що забезпечують формування й розвиток у підростаючої особистості, у першу чергу, духовних якостей, як домінуючих, і що мають вирішальне значення у розвитку ціннісної системи людини (Б. Шиян, 2009).

Проблема формування гуманістичних цінностей особистості постійно перебувала у полі зору вчених у різні часи, зокрема вона відображена в працях античних філософів (Сократа, Платона, Аристотеля), мислителів епохи відродження (М. Монтеня, Т. Мора, Т. Кампанеллі, Ф. Рабле та ін.), наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. була предметом дослідження провідних філософів (Н. Бердяєва, С. Булгакова, С. Франка та ін.).

Велику увагу цій проблемі у своїх роботах приділили представники української педагогіки (В. Сухомлинський, 1976; І. Бех, 1998; І. Зязюн, 2000; В. Андрущенко, 2004 та ін.).

Ряд вітчизняних і зарубіжних фахівців у своїх роботах констатують позитивний вплив гуманістичних ідеалів і цінностей олімпізму на різні сторони виховання й освіти особистості у процесі олімпійської освіти (Л. Лубишева, 2007; N. Muller, 2009; D. Binder, 2012; М. Булатова, 2013; К. Georgiadis, 2014 та ін.). Дослідниками встановлено, що олімпійська освіта є ефективним засобом спортивно-гуманістичного виховання (R. Naul, 2008; С. Барінов, 2010; В. Столяров, 2012; О. Томенко, 2012); всебічної гуманітарної освіти, соціалізації й самореалізації особистості (Г. Полікарпова, 2003; В. Коршунов, 2004; N. Muller, 2009; В. Єрмолова, 2010); взаєморозуміння між народами (К. Georgiadis, 2007); формування суспільної думки (М. Антипова, 1998); гуманізації спорту (М. Захаров, 2008, В. Столяров, 2012); формування потреби здорового способу життя (Ю. Чернецький, 2001); гуманізації освітнього процесу (В. Сергєєв, 2000; Ц. Висоцькі, 2006); гармонізації й збереження олімпійського руху (Z. Zukowska, 1996; В. Родіченко, 1997); підготовки кадрів з фізичної культури й спорту (Н. Печерський, А. Сучілін, 1994; В. Платонов, 2002; Є. Дивинська, 2012; М. Булатова, 2002–2013; В. Градусов, 2013), а, отже, передбачає комплексний виховно-освітній вплив на підростаюче покоління.

Освіта, як і раніше, залишається тим соціальним інститутом, де ще можливо виховувати нові покоління громадян, здатних засвоїти демократичні цінності, зрозуміти необхідність законослухняної поведінки, готових до прояву громадянської активності у вирішенні соціально значущих проблем (Н. Бібікова, 2005).

Проте сьогодні, незважаючи на стратегічні завдання освіти й виховання в Україні, достатню теоретичну розробленість проблеми гуманістичного виховання підростаючого покоління в загальноосвітніх навчальних закладах виникло ряд суперечностей між:

- соціально-економічними перетвореннями в країні й зростаючими негативними явищами в українському соціумі;
- необхідністю посилення уваги з боку державних структур до проблем виховання й ослабленням виховного впливу школи;
- духовно-моральними цінностями всесвітньої й вітчизняної культури й сучасними пріоритетними ціннісними орієнтаціями учнів старшого шкільного віку;
- становленням нової вітчизняної системи ціннісних орієнтацій та інертністю інноваційних процесів, що відбуваються в загальноосвітніх навчальних закладах;
- захопленням школи інноваційними педагогічними технологіями навчання й недостатньою увагою до використання технологій, пов'язаних із формуванням у школярів гуманістичних загальнолюдських ціннісних орієнтацій.

З урахуванням цих суперечностей та відповідно до національної стратегії розвитку освіти в Україні – створення ефективної системи національного виховання на основі загальнолюдських, полікультурних, суспільних цінностей, забезпечення фізичного, духовно-морального, культурного розвитку дитини, формуванню соціально зрілої творчої особистості, громадянина України й світу, підготовки молоді до усвідомленого вибору сфери життєдіяльності – істотну допомогу може надати використання олімпійської освіти.

Філософія олімпізму, на якій ґрунтується олімпійська освіта та впроваджується до навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів, покликана допомогти школярам зробити правильний вибір у процесі самовдосконалення.

Незважаючи на те, що останнім часом в усьому світі розробляються та впроваджуються програми з олімпійської освіти, вивчаються різні аспекти її впливу на формування підростаючого покоління, залишається невивченим належним чином роль олімпійської освіти у формуванні гуманістичних ціннісних орієнтацій у підростаючого покоління.

Актуальністю й недостатністю вивчення цієї проблеми в теорії і практиці освіти й виховання обумовлено вибір теми нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертацію виконано згідно зі «Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури й спорту на 2005–2010 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, тема 1.1.1 «Система олімпійської освіти в загальноосвітніх навчальних закладах» (номер державної реєстрації 0105U001389), «Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури й спорту на 2011–2015 рр.» та Тематичного плану НДР Міністерства освіти і науки України на 2012–2014 рр., тема 1.1 «Історичні, організаційно-методичні й правові основи реалізації олімпійської освіти в Україні» (номер державної реєстрації 011U001714).

Внесок дисертанта як співвиконавця теми полягав у розробці та обґрунтуванні моделі та організаційно-педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій школярів старшого шкільного віку у процесі реалізації олімпійської освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета дослідження полягає у розробці теоретичних основ, змісту й практичних шляхів організації процесу формування гуманістичних цінностей в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан питання в науково-методичній літературі та документальних матеріалах про роль олімпійської освіти в формуванні гуманістичних цінностей.
2. Визначити місце, роль олімпійської освіти в національних системах освіти.
3. Розробити модель формування гуманістичних цінностей в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти й експериментально перевірити її ефективність.
4. Визначити комплекс організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти.

Об'єкт дослідження – олімпійська освіта в системі навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – формування гуманістичних цінностей в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти.

Методи дослідження: аналіз й узагальнення даних науково-методичної літератури та документальних матеріалів; системний аналіз; соціологічні й педагогічні методи; методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

– уперше структуровано програми реалізації національних систем олімпійської освіти на основі таких критеріїв як: вік, кількість охоплених дітей та молоді, використання форм та методів олімпійської освіти в освітньо-виховних заходах підростаючого покоління, методичне, наукове, матеріально-технічне забезпечення впровадження олімпійської освіти;

– уперше розроблена модель формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі олімпійської освіти, яка містить такі основні блоки: змістовий, що включає відповідні навчальні програми з загальноосвітніх навчальних предметів, які містять питання історії олімпійського руху, факультативні заняття з олімпійської освіти, спеціальний курс «Основи олімпійських знань»; процесуальний, що враховує етапи, методи та форми роботи; результативний, що містить критерії та показники результативності впровадження моделі;

– уперше доведено позитивний вплив олімпійської освіти в процесі навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів на формування термінальних й інструментальних ціннісних орієнтацій, що є відтворенням гуманістичних цінностей учнів старшого шкільного віку;

– уперше визначено комплекс організаційно-педагогічних умов: загальних, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу; окремих, що визначають механізм формування ціннісних орієнтацій; науково-методичних, спрямованих на позитивну динаміку у підвищенні кваліфікації педагогів, рівня їхньої професійної компетентності.

– доповнено наукові дані щодо використання контекстної й безпосередньої моделей реалізації олімпійської освіти в світі;

– доповнено наукові дані щодо форм впровадження олімпійської освіти в навчально-виховний процес підростаючого покоління.

Практична значущість дослідження полягає у застосуванні розробленої моделі формування гуманістичних цінностей в учнів старшого шкільного віку у процесі реалізації олімпійської освіти в системі роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Результати дослідження можуть бути використані в системі безперервної педагогічної освіти; у вищих фізкультурних навчальних закладах у межах викладання дисципліни «Історія олімпійського руху», «Олімпійський спорт», «Теорія й методика фізичного виховання», а також під час проходження студентами педагогічної й тренерської практики.

Результати впровадження підтверджено відповідними актами.

Особистий внесок здобувача у спільно опублікованих наукових роботах полягає у формуванні напряму досліджень, аналізі даних спеціальної літератури щодо теми дослідження, організації й проведенні експериментальної роботи, обробці експериментального матеріалу отриманих результатів та їх інтерпретації.

Апробація результатів дисертації здійснювалася у процесі їхнього впровадження до навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів. Основні теоретичні положення, практичні результати й висновки були оприлюднені здобувачем на Міжнародній науково-практичній конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2006; 2008), 46-й Міжнародній сесії молодих учасників (Олімпія, Греція 2006), IV Міжнародному фестивалі спорту, культури й мистецтва «Aphrodisias-Laodikeia» (Ізмір, Туреччина 2008), Міжнародних конференціях молодих учених (Київ, 2008–2013), щорічних науково-методичних конференціях Національного університету фізичного виховання й спорту України і Науково-дослідного інституту НУФВСУ (Київ, 2010–2014), Всеукраїнських науково-практичних семінарах для педагогічних працівників Всеукраїнської мережі шкіл олімпійської освіти (2008–2014).

Публікації. Основні положення дисертації відображені в 13 наукових публікаціях, із яких 7 – у спеціалізованих фахових виданнях України, одне з видань представлено в міжнародних наукометричних базах.

Структура й обсяг дисертації. Основний текст дисертації викладено на 170 сторінках. Робота містить вступ, п'ять розділів, практичні рекомендації, висновки, список використаної літератури (218 джерел, з яких 36 – зарубіжних, 10 електронних ресурсів), 25 таблиць, 28 рисунків та 31 додаток.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок роботи з науковими планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів і визначено особистий внесок автора в спільно опублікованих наукових роботах; подано інформацію про апробацію результатів дослідження та публікації автора за темою дисертації.

У першому розділі дисертації «**Олімпійська освіта в процесі духовно-морального виховання підрастаючого покоління**» представлено аналіз й узагальнення даних вітчизняних і закордонних фахівців в історичному аспекті щодо значущості гуманізації навчально-виховного процесу підрастаючого покоління.

Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI ст. пріоритети розвитку освіти й виховання школярів в Україні на сучасному етапі спрямовані на його гуманізацію, що сприяє вихованню й розвитку духовно-морального потенціалу особистості дитини – носія кращих загальнолюдських цінностей.

Україна, орієнтуючись на європейську людиноцентричну систему цінностей, має потребу в активному впровадженні інноваційних гуманістичних підходів до процесів навчання й виховання підростаючого покоління. Одним з шляхів реалізації такого підходу до освіти й виховання дітей, та учнівської молоді є використання олімпійської освіти.

Одне з найважливіших завдань сучасного олімпійського руху – залучення підростаючого покоління до тих гуманістичних ідеалів, духовно-моральних, культурних цінностей, на реалізацію яких у спорті й за допомогою спорту орієнтований цей рух. Оскільки олімпійський рух орієнтований, передусім, на вирішення гуманістичних завдань, то й олімпійська освіта має гуманістичну спрямованість і є різновидом гуманістичного освіти.

У другому розділі «**Методи та організація досліджень**» описано методи, етапи та реалізація організації дослідження, подано відомості про контингент його учасників. У нашому дисертаційному дослідженні було застосовано такі методи: аналіз й узагальнення науково-методичної літератури й документальних матеріалів; системний аналіз; анкетування; педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Контрольна група у кількості 106 учнів віком 14–15 років була сформована на базі трьох загальноосвітніх навчальних закладів (загальноосвітня школа № 20 м. Київ, гімназія № 9 м. Черкаси, загальноосвітня школа № 2 с. Володарка, Київська обл.).

До експериментальної групи увійшли 105 учнів того ж віку наступних трьох загальноосвітніх навчальних закладів: загальноосвітня школа № 78 м. Київ, колегіум «Берегиня» м. Черкаси, загальноосвітня школа I–III ст. с. Козачі Лагері, Херсонська обл.

Констатуючий експеримент проводився з вересня по жовтень 2011 року учнями вище зазначених навчальних закладів.

Формуючий експеримент проводився з листопада 2011 року по березень 2013 року учнями вище зазначених навчальних закладів у відповідній кількості 105 та 106 учнів, вік яких становив 15–16 років.

Дослідження проводили в декілька етапів: на *першому етапі* (2010–2011 рр.) основну увагу було приділено вивченню й аналізу даних спеціальної літератури з теми дисертаційної роботи, визначенню предмета й об'єкта дослідження, мети й завдань роботи, вибору методів дослідження.

На *другому етапі* (2011–2013 рр.) було визначено контингент учасників дослідження, проведено опитування респондентів, спрямоване на вивчення інформованості школярів з питань історії олімпійського руху, розроблено модель формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі олімпійської освіти, проведено констатуючий та формуючий експерименти.

На *третьому етапі* (2013–2014 рр.) було здійснено обробку отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики, аналіз та узагальнення результатів дослідження, сформульовано висновки дисертаційної роботи та практичні рекомендації.

У третьому розділі «**Олімпійська освіта як засіб формування ціннісних орієнтацій у школярів**» подано результати досліджень щодо характеристики мети, завдань, функцій, змісту олімпійської освіти, особливостей становлення системи олімпійської освіти у світі, а також характеристики реалізації програм олімпійської освіти на міжнародному й національному рівнях (рис. 1).

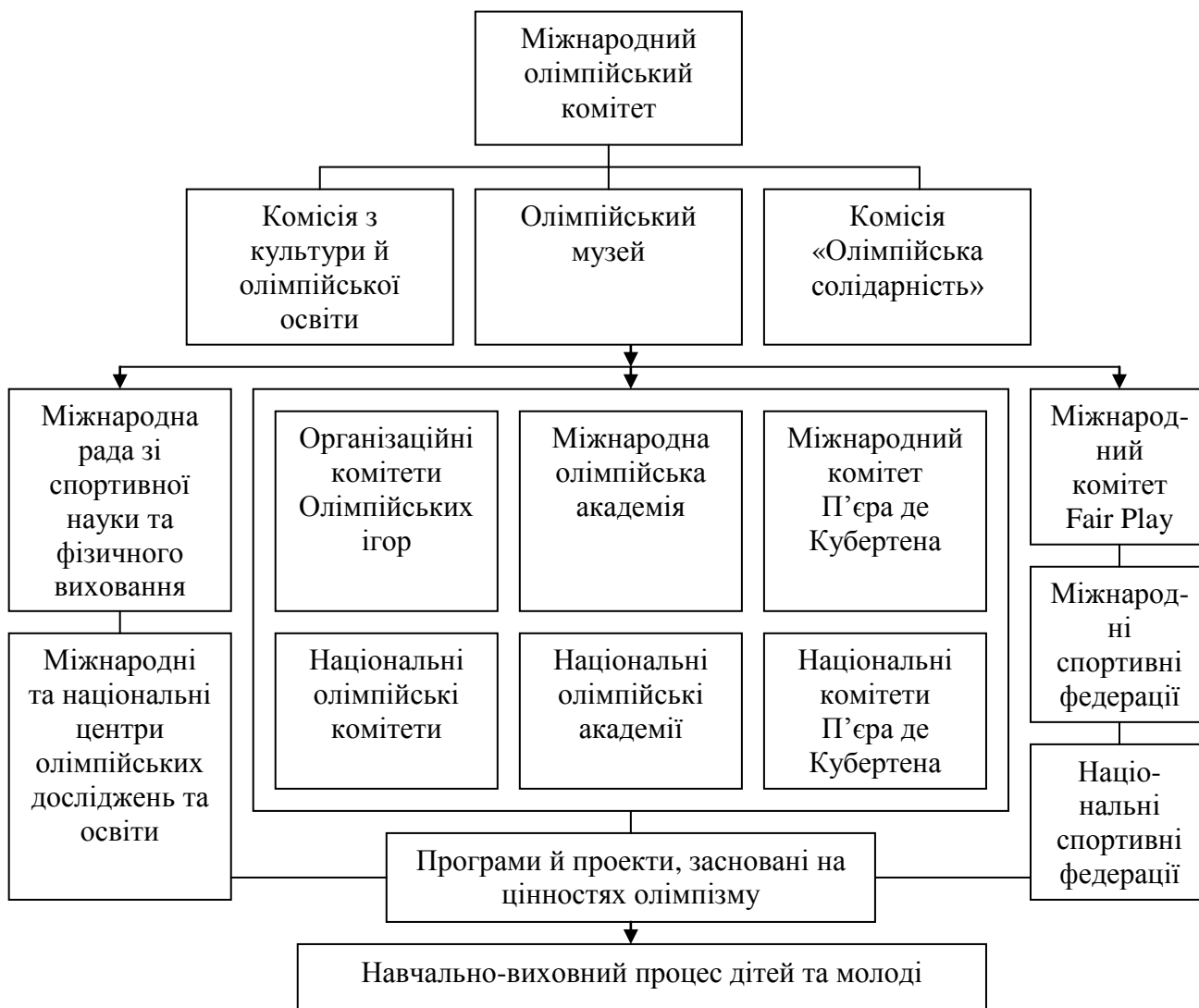

Рис. 1. Сучасна система олімпійської освіти в світі

Реалізація олімпійської освіти у різних країнах відбувається різними шляхами з використанням різноманітних форм і методів, які обумовлені національними, історичними й культурними традиціями. Аналіз організації та впровадження олімпійської освіти в навчальних закладах країн світу дозволяє констатувати те, що вона реалізується за двома основними моделями – громадською і громадсько-державною.

Громадська модель передбачає реалізацію олімпійської освіти під керівництвом таких громадських організацій, як національний олімпійський комітет

або національна олімпійська академія. Вона діє на громадських засадах і не є обов'язковою для використання у навчальних закладах, а тому не забезпечує широкого залучення дітей. Громадсько-державна модель заснована на взаємодії державних органів освіти, органів керування фізичною культурою й спортом, національного олімпійського комітету, національної олімпійської академії. Будучи обов'язковою для реалізації в загальноосвітніх навчальних закладах, вона сприяє залученню підростаючого покоління до олімпійського руху, засвоєння школярами гуманістичних цінностей олімпізму.

Створення ефективної системи олімпійської освіти й виховання підростаючого покоління передбачає переорієнтацію на принципи гуманістичної педагогіки: посилення уваги до особистості як до вищої соціальної цінності, перетворення учня із об'єкта соціально-педагогічного впливу на суб'єкт активної творчої діяльності на основі розвитку внутрішніх мотивів до самовдосконалення.

Олімпійська освіта, ґрунтуючись на олімпійських цінностях, може досягти виховного ефекту тільки у тому випадку, якщо вона впроваджена в загальну систему виховання освітнього закладу.

Реалізація системи олімпійської освіти в Україні починаючи з 1991 р. здійснюється за громадсько-державною моделлю у двох самостійних напрямках – загальноосвітньому й спеціально-освітньому. Загальноосвітній напрям спрямований на поширення інформації про історію олімпійського руху, сучасного олімпійського спорту, основні ідеали і цінності олімпізму, олімпійську символіку й атрибутику, видатних особистостей олімпійського руху тощо серед широких верств населення, передусім – серед дітей, учнівської та студентської молоді. Спеціально-освітній забезпечує підготовку фахівців для різних ланок сфери фізичної культури й спорту.

Олімпізм має ту інтегруючу силу, що дозволяє збагатити не тільки процеси фізичного виховання й спортивної підготовки. Засвоєння цінностей олімпійської культури відбувається і через систему освіти й виховання школярів. Заснована на гуманістичних ідеалах, вона дає в руки педагогів ефективні засоби впливу на соціально-психологічні якості підлітків, моральні й ціннісні орієнтації, настанови, мотиви не тільки спортивної діяльності, але й на формування особистостей, які володіють високою культурою, освічені, розвиненим інтелектом, готових творчо діяти у соціумі.

У четвертому розділі **«Шляхи формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі олімпійської освіти в системі навчально-виховної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах»** представлено результати вивчення інформованості школярів з питань олімпійської тематики та їх ціннісних орієнтацій як найважливіших компонентів структури особистості, що дозволяють судити про рівень морального розвитку особистості.

Дослідження дозволили виявити, що будь-якими відомостями про Олімпійські ігри володіють 46,3 % респондентів. Необхідно відзначити, що 9,1 % школярів такими відомостями не володіють, а 44,6 % респондентів мають незначні пізнання.

Результати, отримані у ході анкетування, свідчать про те, що з походженням Олімпійських ігор знайомі 45,6 % учнів. Негативну відповідь дали 23,0 % респондентів та 31,4 % респондентів знайомі частково з цією інформацією.

Анкетування також дозволило з'ясувати, що олімпійський девіз відомий лише 39,7 % опитаних, 60,3 % школярів олімпійський девіз невідомий.

Пояснити значення словосполучення «Fair Play» («Чесна гра») змогли 40,4 % учнів, 30,3 % школярів не знайомі з цим словосполученням, а 29,3 % респондентів знайомі з ним частково.

Аналізуючи відповіді респондентів, необхідно відзначити, що з олімпійськими цінностями знайомі лише 37,6 % школярів, 34,2 % респондентів – мають часткове уявлення з цього питання, а 28,2 % учнів взагалі не мають уявлення про олімпійські цінності.

У результаті аналізу анкет з'ясувалося, що 42,9 % школярів мають бажання одержати більше знань про історію Олімпійських ігор й олімпійського руху. Проте у 21,6 % школярів таке бажання відсутнє, а 35,5 % респондентів залишаються байдужими до цієї категорії знань.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості й відтворює її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самого, становить основу світогляду і ядро мотивації життєдіяльності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

Гуманістичні цінності, властиві учням, ми розглядали через призму сформованості ціннісних орієнтацій. Ціннісна орієнтація є з одного боку конкретним проявом ставлення особистості до фактів дійсності, а з іншого – системою настанов, що регулюють поведінку протягом кожного певного відрізка часу.

Ступінь сформованості ціннісних орієнтацій як найважливіших компонентів структури особистості, дозволяє робити висновок про рівень розвитку особистості. Розвинені ціннісні орієнтації є показником міри соціологізації й ознакою зрілості особистості. Сукупність стійких ціннісних орієнтацій обумовлюється наявністю таких якостей особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам й ідеалам, здатність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції.

У процесі досліджень було запропоновано модель формування ціннісних орієнтацій школярів протягом освоєння олімпійської освіти (рис. 2), в основу якої покладено такі підходи:

- аксіологічний – забезпечує становлення особистості у ході засвоєння системи гуманістичних цінностей, у результаті якого ставлення особистості до світу стає мотиваційно-ціннісним і реалізується шляхом добору навчального матеріалу, орієнтованого на духовно-моральні цінності олімпійської культури;

- особистісно-орієнтований – спрямований на організацію навчально-виховного процесу на основі поваги до особистості дитини, орієнтуючись на його індивідуальні особливості, вроджені здатності, схильності;

- культурологічний – розглядає особистість як невід'ємний суб'єкт культури, а його свідомість, духовно-моральні й творчі якості як межі цілісної культурної людини, здатної обирати й мати власний вибір у результаті спілкування з оточуючими його людьми й культурами;

- інтегративний – передбачає формування цілісного бачення світу за рахунок посилення практичної спрямованості не тільки конкретного, але й циклу предметів на основі реалізації взаємозв'язків навчальних дисциплін і змісту олімпійської освіти;

– гуманістичний – заснований на встановленні об’єктивно-суб’єктивних відносин між педагогами й учнями, надає можливість організувати навчально-виховний процес, як спільне дослідження, а школяреві – право на вільний розвиток особистості, самовдосконалення й самореалізацію.

Рис. 2. Модель формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі олімпійської освіти

Модель формування ціннісних орієнтацій школярів є варіативною, оскільки може змінюватися залежно від типу навчального закладу, його традицій, умов роботи, наявної навчально-матеріальної бази і рівня підготовленості педагогів. Вона сприяє створенню умов для морального, інтелектуального, фізичного, естетичного розвитку школярів, виховання освіченої, вихованої, культурної особистості.

Із метою перевірки її ефективності було проведено порівняння результатів формуючого експерименту.

У результаті експерименту виявлено значні відмінності ціннісних орієнтацій в учнів контрольної (КГ) й експериментальної (ЕГ) груп.

Зіставлення результатів представників КГ показало, що після експерименту статистично вірогідних змін у системі термінальних цінностей не відбулося (рис. 3).

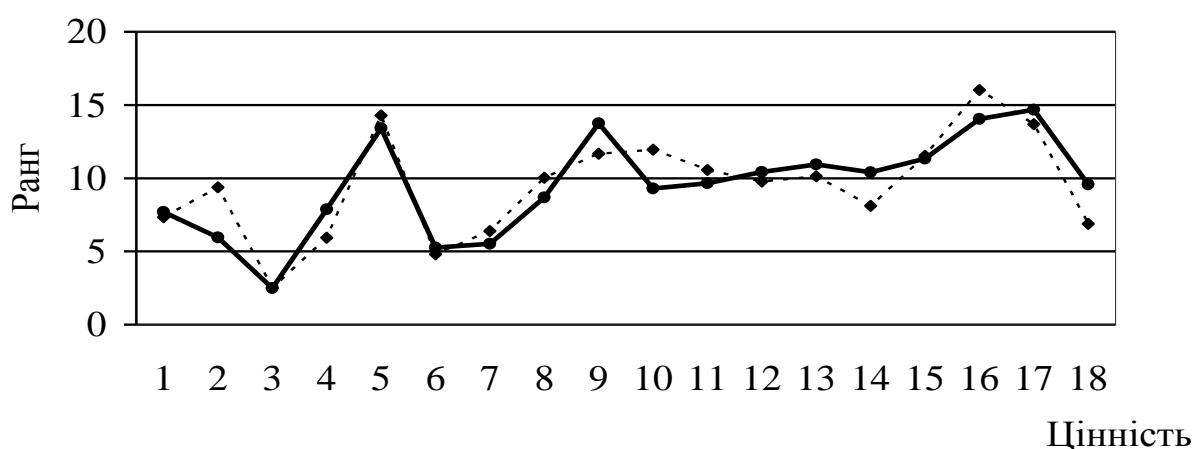

Рис. 3. Ієрархія термінальних ціннісних орієнтацій учнів контрольної групи (n=106):

1 – активне діяльнісне життя; 2 – життєва мудрість; 3 – здоров'я; 4 – цікава робота; 5 – краса природи й мистецтва; 6 – любов; 7 – матеріально забезпечене життя; 8 – наявність гарних і вірних друзів; 9 – суспільне визнання; 10 – пізнання; 11 – продуктивне життя; 12 – розвиток; 13 – розваги; 14 – воля; 15 – щасливе сімейне життя; 16 – щастя інших; 17 – творчість; 18 – упевненість у собі:

- ◆-- – до експерименту;
- – після експерименту

Результати наших досліджень показали, що впровадження олімпійської освіти позитивно вплинуло на формування термінальних цінностей школярів ЕГ (рис. 4).

Оцінюючи ступінь впливу олімпійської освіти на систему ціннісних орієнтацій, було виявлено статистично значущі зміни ($p < 0,01$), зокрема підвищилася така цінність як саморозвиток, що передбачає роботу над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання, а також щастя інших, турбота про добробут, розвиток й удосконалення інших людей, усього народу й людства в цілому, тоді як статистично вірогідно ($p < 0,01$) знизилася значущість таких цінностей як матеріальні блага й розваги.

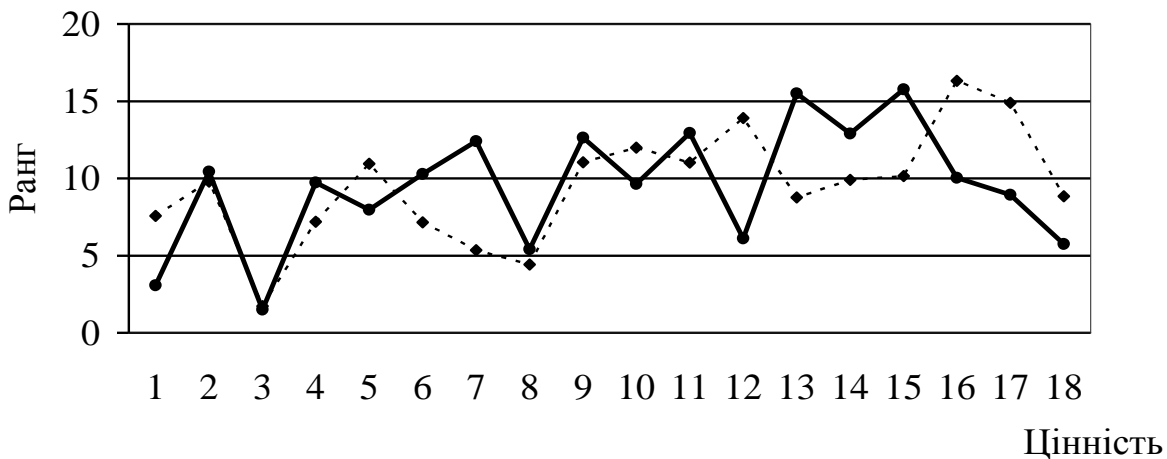

Рис. 4. Ієрархія термінальних ціннісних орієнтацій учнів експериментальної групи (n=105):

1 – активне діяльнісне життя; 2 – життєва мудрість; 3 – здоров'я; 4 – цікава робота; 5 – краса природи й мистецтва; 6 – любов; 7 – матеріально забезпечене життя; 8 – наявність гарних і вірних друзів; 9 – суспільне визнання; 10 – пізнання; 11 – продуктивне життя; 12 – розвиток; 13 – розваги; 14 – воля; 15 – щасливе сімейне життя; 16 – щастя інших; 17 – творчість; 18 – упевненість у собі:

--◆-- – до експерименту;
 —●— – після експерименту

В учасників КГ після експерименту практично не спостерігалися зміни в інструментальних ціннісних орієнтаціях. У школярів цієї групи переважали такі якості, як акуратність, вихованість і самоконтроль. Однак знизилася значущість такої цінності, як освіченість і незалежність, здатність діяти самостійно, рішуче (рис. 5).

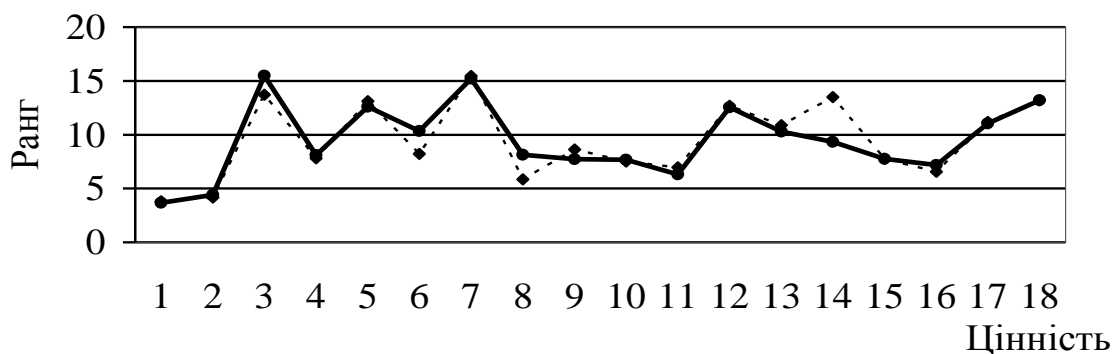

Рис. 5. Ієрархія інструментальних ціннісних орієнтацій учнів контрольної групи (n=106):

1 – акуратність; 2 – вихованість; 3 – високі запити; 4 – життєрадісність; 5 – ретельність; 6 – незалежність; 7 – непримиренність до недоліків у собі й інших; 8 – освіченість; 9 – відповідальність; 10 – раціоналізм; 11 – самоконтроль; 12 – сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів; 13 – тверда воля; 14 – терпимість; 15 – широта поглядів; 16 – чесність; 17 – ефективність у справах; 18 – чуйність:

--◆-- – до експерименту;
 —●— – після експерименту

Водночас у школярів ЕГ (рис. 6) після експерименту спостерігалися статистично вірогідні зміни в сфері інструментальних цінностей. Зокрема підвищився середній ранг таких цінностей, як освіченість, терпимість до поглядів інших, широта поглядів. Проте підвищилося усвідомлення важливості таких якостей як уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички.

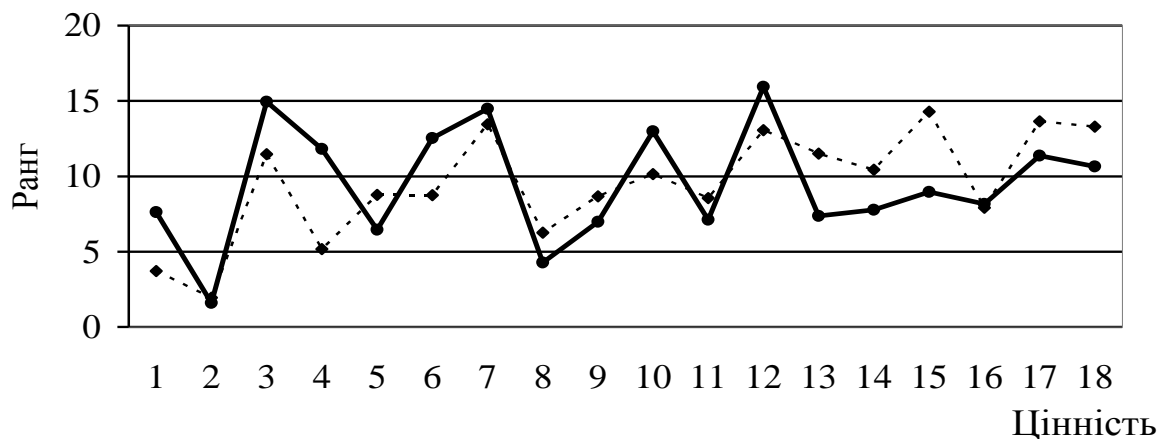

Рис. 6. Ієрархія інструментальних ціннісних орієнтацій учнів експериментальної групи (n=105):

1 – акуратність; 2 – вихованість; 3 – високі запити; 4 – життєрадісність; 5 – ретельність; 6 – незалежність; 7 – непримиренність до недоліків у собі й інших; 8 – освіченість; 9 – відповідальність; 10 – раціоналізм; 11 – самоконтроль; 12 – сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів; 13 – тверда воля; 14 – терпимість; 15 – широта поглядів; 16 – чесність; 17 – ефективність у справах; 18 – чуйність:

--◆-- – до експерименту;
 —●— – після експерименту

Результати досліджень, проведених на основі розробленої нами моделі формування ціннісних орієнтацій учнів старшого шкільного віку в процесі реалізації олімпійської освіти в загальноосвітніх навчальних закладах демонструють її доступність й ефективність у вирішенні основних завдань навчально-виховного процесу школи на сучасному етапі, що служить інтеграції спорту, освіти, культури; формуванню здорового способу життя й зближенню підростаючого покоління у душі загальнолюдських гуманістичних цінностей і цінностей олімпізму.

Аналіз результатів проведених нами досліджень, дозволив визначити комплекс організаційно-педагогічних умов (рис. 7) для формування ціннісних орієнтацій і, як наслідок, гуманістичних якостей, орієнтованих на олімпійські й загальнолюдські цінності школярів старшого шкільного віку в процесі впровадження олімпійської освіти в практику загальноосвітніх навчальних закладів.

У п'ятому розділі «Аналіз й узагальнення результатів дослідження» охарактеризовано повноту вирішення завдань дослідження, узагальнено результати дисертаційної роботи.

У процесі нашого дослідження отримано три групи даних: результати, що підтверджують, доповнюють й абсолютно нові результати з проблеми дослідження:

Рис. 7. Організаційно-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти

У процесі досліджень було **підтверджено**, що:

– для учнів старшого шкільного віку в різних країнах й в Україні, у тому числі з питань історії олімпійського руху характерний недостатній рівень: В. Сергеев (2003), В. Коршунов (2005), О. Вацеба (2007), В. Дудкін (2007), R. Naul (2008), В. Єрмолова (2010), В. Юхимук (2010);

– олімпійська освіта впливає на становлення громадянської позиції учнів, їхньої реальної поведінки, ведення здорового способу життя, які відповідають ідеалам і цінностям олімпізму й загальнолюдським цінностям: А. Контаністов (2001), М. Булатова (2008), В. Єрмолова (2011), В. Столяров (2012), О. Томенко (2012);

– олімпійська ідея – це елемент життя й культури кожної особистості, що виходить далеко за межі спорту; це складна структура, що включає велику кількість поведінкових особливостей, думок, поглядів, що характеризують і спрямовують дії особистості у різних соціальних сферах її повсякденного життя: D. Binder (2010), В. Єрмолова (2010), В. Столяров (2013) В. Градусов (2013).

У процесі досліджень також були **доповнено** дані про те, що:

– комплексне використання контекстної й безпосередньої моделей реалізації олімпійської освіти сприяє більш ефективному формуванню фізичних і моральних якостей у школярів: Г. Петльований (1997), Г. Полікарпова (2003), К. Георгіадіс (2007, 2014), В. Столяров (2012);

– про форми роботи з олімпійської освіти: інтернет-уроки, волонтерський олімпійський рух школярів, пошуково-дослідницьку роботу (Г. Петльований (1997), R. Naul (2008), В. М. Єрмолова (2011), О. Томенко (2012), D. Chatziefstathiou (2014).

Абсолютно новим є:

– структурування програми реалізації національних систем олімпійської освіти;
– розроблена модель формування ціннісних орієнтацій школярів і як наслідок гуманістичних якостей у процесі олімпійської освіти як алгоритм педагогічної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі;

– доведення позитивного впливу олімпійської освіти на формування термінальних й інструментальних ціннісних орієнтацій учнів старшого шкільного віку;

– визначення комплексу організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування гуманістичних цінностей школярів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз проблеми формування духовних цінностей особистості в історико-педагогічному аспекті свідчить, що духовно-ціннісна проблематика є стрижневою протягом усієї історії філософського, психолого-педагогічного осмислення людиною світу й місця людини в ньому. Сучасні проблеми виховання підростаючого покоління стимулюють пошук ефективних інноваційних підходів, спрямованих на формування у підростаючого покоління гуманістичних цінностей. Однією з таких технологій є олімпійська освіта.

2. Олімпійська освіта спрямована на формування ідеалів і цінностей сучасного суспільства через удосконалення духовно-моральних та фізичних

якостей особистості. Аналіз міжнародного досвіду в реалізації національних систем олімпійської освіти дозволив виокремити основні групи програм: програми олімпійської освіти, реалізовані Організаційними комітетами Олімпійських ігор; програми комплексного характеру, що охоплюють підростаюче покоління від дітей дошкільного віку до молоді, у структури яких входять центри олімпійських досліджень й освіти; програми, що впроваджені в загальноосвітніх навчальних закладах на основі створення методичних комплексів, які реалізуються в мережі експериментальних шкіл, клубів; програми, переважно засновані на проведенні спортивно-масових заходів; програми, засновані на нерегулярному проведенні конкурсів з олімпійської тематики; програми, реалізовані під час літніх канікул у молодіжних таборах.

3. Олімпійська освіта є дієвим засобом гуманізації системи освіти й виховання підростаючого покоління, спрямованим на формування гуманістично-орієнтованих особистісних якостей, і отже, вирішення проблеми духовно-морального стану дітей і молоді, обумовлених соціокультурними змінами, що супроводжують становлення України як демократичної держави.

4. Обізнаність підлітків з питань історії олімпійського руху, олімпійських цінностей знаходиться на недостатньому рівні, оскільки результати констатуючого експерименту підтвердили, що будь-якою інформацією про Олімпійські ігри володіють усього 46,3 % учнів; пояснити значення словосполучення «Fair Play» («Чесна гра») можуть 40,4 % респондентів; з олімпійськими цінностями ознайомлені лише 37,6 % учнів.

5. Вивчення термінальних цінностей учнів старшого шкільного віку свідчить про те, що для них першочергове значення мають такі цінності як здоров'я, матеріально забезпечене життя й любов, однак краса природи й мистецтва, творчість і щастя інших мають найнижчі рангові місця. До експерименту не виявлено статистично значущої різниці між рівнями розвитку окремих термінальних цінностей у школярів залежно від типу школи ($p > 0,05$). Учні старших класів однаково високо оцінюють таку цінність як матеріальна забезпеченість на тлі оцінки таких цінностей як творчість і щастя інших. У старшокласників перші місця посідають вихованість, акуратність й освіченість на тлі низького рівня сприйняття таких цінностей як непримиренність до недоліків у собі й інших, чуйність і сміливість у відстоюваннях своєї думки й поглядів. Статистично значущих відмінностей за рівнем сприйняття окремих цінностей не виявлено ($p > 0,05$), що свідчить про недостатність розвитку загальнолюдських духовних цінностей.

6. Розроблена модель є алгоритмом педагогічної діяльності для формування ціннісних орієнтацій школярів і, як наслідок, гуманістичних якостей, у процесі інтеграції олімпійської освіти в навчально-виховний процес, її доступності й ефективності у вирішенні основних завдань навчально-виховного процесу школи на сучасному етапі, сприяє інтеграції спорту, освіти, культури, формуванню здорового способу життя й зближенню людей у душі загальнолюдських гуманістичних цінностей і цінностей олімпізму.

7. Впровадження варіативної моделі формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі реалізації олімпійської освіти в загальноосвітніх навчальних

зкладах можливе з урахуванням комплексу організаційно-педагогічних умов: загальних, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу; окремих, що визначають механізм формування ціннісних орієнтацій; науково-методичних, спрямованих на позитивну динаміку в підвищенні кваліфікації педагогів, рівня їхньої професійної компетентності.

8. За відсутності статистично вірогідних відмінностей у вихідному рівні як термінальних, так й інструментальних ціннісних орієнтацій, що є показником сформованості гуманістичних цінностей, в учнів контрольної й експериментальної груп позитивні зміни відзначаються тільки в останній: статистично достовірні ($p < 0,05$) зрушення виявлені в позитивну сторону за такими цінностями, як активне діяльнісне життя й щастя інших (термінальні), а також статистично вірогідно ($p < 0,05$) зросла значущість інструментальних цінностей, зокрема відповідальності, чесності, чуйності, а також твердої волі.

9. В учнів експериментальної групи впровадження олімпійської освіти вплинуло помітно на рівні розвитку ціннісних орієнтацій: підвищився пріоритет розвитку, щастя інших й істотно понизилася значущість таких цінностей, як матеріально забезпечене життя, розваги ($p < 0,05$). В ієрархії термінальних цінностей учасників контрольної групи наприкінці експерименту ще більше підвищилися «матеріально забезпечене життя» та знизилася цінність «щастя інших» ($p < 0,05$). У системі інструментальних цінностей у школярів експериментальної групи зафіксовано помітне підвищення таких цінностей, як освіченість, терпимість до поглядів інших і широта поглядів ($p < 0,01$). Отже, олімпійська освіта позитивно вплинула на сферу гуманістичних цінностей школярів. Відзначимо, що у представників контрольної групи статистично значуще знизилася в ієрархії цінностей освіченість, чесність і чуйність ($p < 0,05$). Результати дослідження прямо вказують на ефективність впровадження олімпійської освіти в систему діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з метою формування в школярів гуманістичних цінностей.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці методології олімпійської освіти для впровадження в практику виховної роботи вищих навчальних закладах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в спеціалізованих виданнях України

1. Щербашин Я. С. Особливості впровадження олімпійської освіти в навчальних закладах України / Я. С. Щербашин // Молода спорт. наука України: зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. – Львів : НВФ «Українські технології», 2006. – Вип. 10 : у 4-х т. – Т. 3 – С. 410–414.

2. Матвеев С. Олимпийское образование от Древней Греции до современности / С. Матвеев, Л. Радченко, Я. Щербашин // Наука в олимп. спорте. – 2007. – № 2. – С. 46–52. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі інформації у наукових та документальних джерелах, оформлення рисунків та таблиць.*

3. Щербашин Я. С. Олімпійська освіта в системі виховання дітей та молоді / Я. С. Щербашин // Теорія та методика фіз. виховання. – 2009. – № 2. – С. 42–46.

4. Щербашин Я. С. Олімпійська освіта та процес виховання дітей і молоді / Я. С. Щербашин // Молода спорт. наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів : НВФ «Українські технології», 2009. – Вип. 13, т. 1. – С. 335–339.

5. Щербашин Я. С. Олимпийское образование как средство гуманистического воспитания школьников / Я. С. Щербашин // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2014. – № 4. – С. 68–73. (Видання включене до міжнародних наукометричних баз IndexCopernicus, DOAJ (Directory of Open Access Journals)).

6. Щербашин Я. С. Формування гуманістичних цінностей у школярів в процесі реалізації олімпійської освіти / Я. С. Щербашин // Фіз. культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2014. – Вип. 14, т. 4. – С. 829 – 834.

7. Щербашин Я. Олімпійська освіта в світовому контексті / Я. Щербашин // Актуальні проблеми фіз. культури і спорту. – 2014. – № 30 (2). – С. 78–83.

Публікації в інших виданнях

8. Ігри XXIX Олімпіади. Пекін – 2008 / М. М. Булатова, Д. В. Белокуров, В. М. Єрмолова, Я. С. Щербашин [та ін.]. – К. : Олімп. л-ра, 2008. – 60 с. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі та узагальненні інформації з документальних джерел, мережі Інтернет.*

9. I зимові Юнацькі Олімпійські ігри. Інсбрук 2012 / М. М. Булатова, В. М. Єрмолова, Л. О. Радченко, Я. С. Щербашин. – К., 2011. – 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі та узагальненні інформації з документальних джерел, мережі Інтернет.*

10. XXII зимові Олімпійські ігри. Сочі – 2014 / М. М. Булатова, В. М. Єрмолова, Я. С. Щербашин [та ін.]. – К., 2013. – 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі та узагальненні інформації з документальних джерел, мережі Інтернет.*

11. II Юнацькі Олімпійські ігри. Нанкін – 2014 / М. М. Булатова, В. М. Єрмолова, Л. О. Радченко, В. С. Борисейко, Т. І. Рудковська, Г. О. Лопатенко, Я. С. Щербашин. – К. : Національний олімпійський комітет України, 2014. – 64 с. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі та узагальненні інформації з документальних джерел, мережі Інтернет.*

12. Навчально-наочний посібник з дисципліни «Олімпійський спорт» : навч.-наоч. посіб. для студ. вищих навч. закладів фіз. виховання і спорту / [С. Ф. Матвеев, Л. О. Радченко, О. В. Борисова, І. О. Когут, Т. А. Кропивницька, Я. С. Щербашин]. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2012. – 183 с. *Особистий внесок здобувача полягає у зборі інформації, аналізі, узагальненні матеріалів.*

13. Щербашин Я. С. Совершенствование и внедрение олимпийского образования в учебно-образовательный процесс детей и молодежи / Я. С. Щербашин // Олімп. спорт і спорт для всіх : тези доп. XIV Міжнар. наук. конгр., присвяч. 80-річчю НУФВСУ. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – С. 747.

АНОТАЦІЇ

Щербашин Я. С. Олімпійська освіта в системі формування гуманістичних цінностей школярів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання й спорту за фахом 24.00.01 – олімпійський та професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена розробці теоретичних основ змісту й практичних шляхів організації процесу формування гуманістичних цінностей учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти. На основі вивчення міжнародного й вітчизняного досвіду з реалізації олімпійської освіти було виявлено недостатньо вивчені питання, пов'язані з використанням засобів олімпійської освіти у вихованні підростаючого покоління, зокрема формування гуманістичних цінностей у підростаючого покоління й особливо у дітей старшого шкільного віку.

В результаті проведених досліджень було розроблено й упроваджено в практику модель формування ціннісних орієнтацій школярів у процесі олімпійської освіти, визначено вплив олімпійської освіти на формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, розглянуто комплекс організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій в учнів старшого шкільного віку засобами олімпійської освіти, а також доповнити дані щодо форм впровадження олімпійської освіти, які виявилися ефективними в процесі дослідження.

Ключові слова: олімпійська освіта, гуманістичні цінності, цінності орієнтації, навчально-виховний процес підростаючого покоління.

Щербашин Я. С. Олимпийское образование в системе формирования гуманистических ценностей школьников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена разработке теоретических основ содержания и практических путей организации процесса формирования гуманистических ценностей учащихся старшего школьного возраста средствами олимпийского образования. На основе изучения международного и отечественного опыта в реализации олимпийского образования были выявлены недостаточно изученные вопросы, связанные с использованием средств олимпийского образования в воспитании подрастающего поколения, в частности формирование гуманистических ценностей у подрастающего поколения и особенно у детей старшего школьного возраста.

В работе представлены результаты исследований, касающиеся характеристики цели, задач, функций содержания олимпийского образования, особенностей становления системы олимпийского образования в мире.

В диссертационном исследовании структурированы программы реализации национальных систем олимпийского образования на современном этапе: программы олимпийского образования, реализуемые Организационными комитетами

Олимпийских игр; программы комплексного характера, охватывающие подрастающее поколение от детей дошкольного возраста до молодежи, в структуру которых входят центры олимпийских исследований и образования; программы, реализованные в общеобразовательных учебных учреждениях на основе создания методических комплексов, реализуемые в сети экспериментальных школ, клубов; программы, преимущественно основанные на проведении спортивно-массовых мероприятий; программы, основанные на нерегулярном проведении конкурсов по олимпийской тематике; программы, реализованные во время летних каникул в молодежных лагерях.

Результаты исследований показали, что какими-либо сведениями об Олимпийских играх владеют всего 46,3 % учащихся; объяснить значение словосочетания «Фейр Плей» смогли 40,4 % респондентов; с олимпийскими ценностями знакомы лишь 37,6 % учащихся.

В результате проведенных исследований была разработана и внедрена в практику модель формирования ценностных ориентаций школьников в процессе олимпийского образования, определено влияние олимпийского образования на формирование ценностных ориентаций подрастающего поколения, а также определен комплекс организационно-педагогических условий, направленных на формирование ценностных ориентаций у учащихся старшего школьного возраста средствами олимпийского образования, дополнены данные о формах внедрения олимпийского образования, которые оказались эффективными в процессе исследования.

Полученные в ходе эксперимента результаты позволили определить положительное влияние олимпийского образования в процессе учебно-воспитательной работы общеобразовательных учебных учреждений на формирование терминальных и инструментальных ценностных ориентаций ($p < 0,05$).

Положительные результаты исследований во многом были обусловлены вариативностью предложенной модели формирования ценностных ориентаций школьников, которая, может изменяться исходя из типа учебного учреждения, его традиций, условий работы, имеющейся учебно-материальной базы и уровня подготовленности педагогов, что создает условия для морального, интеллектуального, физического, эстетического развития школьников, воспитания образованной, воспитанной, культурной личности.

Ключевые слова: олимпийское образование, гуманистические ценности, ценностные ориентации, учебно-воспитательный процесс подрастающего поколения.

Shcherbashyn I. S. Olympic education in the system of humanistic values' development among schoolchildren. – Manuscript copyright.

The thesis for competition for the Candidate of Science degree in physical education and sport specialization 24.00.01 – Olympic and Professional sport. – National university of physical education and sport of Ukraine, Kyiv, 2014.

The thesis focuses on the development of theoretical foundations of forming content and practical ways to organize the process of development of humanistic values of high

school students by the means of Olympic education. Having researched both international and Ukrainian experience in the realization of Olympic education, the issues needing further examination were established. Such issues are connected to the usage of Olympic education means in upbringing of the younger generation, particularly the formation of humanistic values of the oncoming generation, especially high school students.

The paper includes the results from researches related to the specifics of goals, tasks and functions of Olympic education's content and peculiarities of the development of the Olympic education system worldwide.

The thesis research presents current programs for the realization of national Olympic education systems in a structured fashion: Olympic education programs realized by the Organising Committees for the Olympic Games; integrated programs aimed at the rising generation – from pre-school children to the youth, and the structure of which includes Olympic education and research centers; programs realized by creating sets of methods in comprehensive schools and the network of experimental schools and clubs; programs largely based on holding sporting and mass participation events; programs based on irregular contests connected to the Olympics; and programs realized in youth camps during summer break.

The results of the research showed that 46.3% of students had at least some knowledge of Olympic Games, 40.4% had managed to explain the meaning of the phrase 'fair play,' and only 37.6% of students were familiar with Olympic values.

The conducted research resulted in: the development and practical application of the schoolchildren's value system formation model in the process of Olympic education; the assessment of Olympic education's impact on the formation of value systems of the younger generation; and finding the set of organizational and pedagogical conditions aimed at the formation of value systems among high school students by the means of Olympic education. The paper also adds to the data on the ways to implement Olympic education that proved efficient in the research.

The results obtained during the experiment allowed establishing the positive influence of Olympic education on the formation of both intrinsic and instrumental value systems in the process of educational work at comprehensive schools ($p < 0.05$).

The successful results of the research largely depend on the flexibility of the suggested model for formation of schoolchildren's value systems that can vary based on the type of an education establishment, its traditions, conditions of work, available training materials and resources and instructors' preparedness level, which creates conditions for moral, intellectual, physical and aesthetic development of schoolchildren and upbringing of well-educated, accomplished and civilized individuals.

Key words: Olympic education, humanistic values, values systems, process of education and upbringing of the younger generation.

Підписано до друку 16.10.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 80.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua